

Temanotat

Liberia-Sierra Leone: Poro/sande og andre “hemmelige samfunn”

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2010

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Liberia-Sierra Leone: Poro/sande og andre “hemmelige samfunn”**

SUMMARY

Poro/sande are important institutions in most of Sierra Leone and large parts of Liberia. Most members of a community join poro/sande through initiation rituals marking the end of childhood and the entering of adult life. Men become part of poro, and women part of sande. Poro/sande are important arenas of power in the region, and the political elites in Liberia and Sierra Leone have attempted to become part of these institutions, and partly to control them. Some outsiders claim ritual killing and human sacrifice take place within poro/sande, but researchers are of the opinion that such acts are more likely committed by more exclusive secret societies in Liberia and Sierra Leone, which hide their existence from the general public.

SAMMENDRAG

Poro/sande er viktige institusjoner i det meste av Sierra Leone og store deler av Liberia. De aller fleste i et lokalsamfunn blir en del av poro/sande gjennom innvielsesritualer som markerer overgangen fra barndom til voksen – menn blir en del av poro, og kvinner av sande. Poro/sande er et viktig forum for maktutøvelse i regionen, og de politiske elitene i Liberia og Sierra Leone har forsøkt å få innpass i og delvis kontroll over institusjonen. Det finnes forestillinger hos utenforstående om at det forekommer ritualdrap og menneskeofring innenfor poro/sande, men forskere mener at i den grad slikt skjer, så er det mer sannsynlig at det kan kobles til mer eksklusive hemmelige samfunn i Liberia og Sierra Leone, som skjuler sin eksistens for allmennheten.

INNHold

1. Innledning	5
2. Hva er poro/sande?	5
2.1 Geografisk utbredelse	6
3. Rituell innvielse i poro/sande	7
3.1 Innvielse, smerte og kjønnslemlestelse av jenter og omskjæring av gutter	8
4. Forholdet mellom poro/sande og samfunnet ellers	8
4.1 Kan kristne og muslimer være medlemmer av poro/sande?	8
4.2 Forholdet mellom zóo-ledere innenfor poro/sande, høvdinger og tradisjonelle ledere og lokale politiske eliter som stammer fra frigitte slaver fra Den nye verden	9
4.3 Poro/sande og bybefolkningen	10
4.4 Poro/sande under og etter borgerkrigene i Liberia og Sierra Leone	10
4.5 Kan en tre ut av poro/sande?	11
4.6 Praktiseres menneskeofring eller ritualdrap i forbindelse med seremonier innenfor poro/sande?	11
5. Andre typer “hemmelige samfunn” i Liberia og Sierra Leone	13
5.1 Frimurere	13
5.2 “Secret Leopard societies”	13
6. Referanser	15

1. INNLEDNING

Dette temanotatet beskriver institusjonen poro/sande. Poro/sande finnes i Guinea, Liberia og Sierra Leone, og det finnes institusjoner med visse likhetstrekk i Elfenbenskysten og andre land i Vest-Afrika. Gjennomgangen i dette notatet av hvordan poro/sande fungerer er imidlertid avgrenset til forhold i Liberia og Sierra Leone. Forholdene i andre vestafrikanske land blir ikke tatt opp her.

2. HVA ER PORO/SANDE?¹

Grunnprinsippet for *poro/sande* er at alle som tilhører et landsbysamfunn i løpet av barndom/puberteten deltar i et overgangsrituale som gjør dem klare for voksenlivet. Jenter og gutter går gjennom ritualene hver for seg, og når de er ferdige, er de innvidde og regnes som sosialt voksne personer og en del av henholdsvis mennenes og kvinnenes hemmelige samfunn. Mennenes samfunn kalles ofte poro, mens kvinnenes samfunn ofte kalles sande.² Disse samfunnene er strengt kjønnsdelte, med ytterst få unntak.³ I utgangspunktet er alle voksne i lokalsamfunn på landsbygda med i enten poro eller sande, med unntak for psykisk utviklingshemmede og mentalt syke. Det hender også at innflyttere, særlig fra etniske grupper som ikke har tilsvarende strukturer, står utenfor. Personer som av ulike årsaker ikke har blitt innvidd, regnes ikke som medlemmer, selv om de har passert puberteten. Disse kan ikke delta i ritualer og samlinger for innvidde, og skal i prinsippet heller ikke vite noe om innholdet i ritualer eller hva som foregår innenfor poro/sande.

Det at poro/sande kalles hemmelige samfunn, skyldes først og fremst det grunnleggende prinsipp at det er tabu å diskutere visse temaer utenfor disse hemmelige samfunnene. Poro/sande har mange funksjoner, og hvordan disse utføres er et hemmelig, det vil si ikke offentlig, anliggende:

The Poro and Sande power associations, commonly referred to as secret societies, initiate males and females into adulthood, resolve community disputes and condemn members who have defied established social norms. Leaders believed to wield magical and spiritual powers secretly hand down harsh justice in the Poro forest; the more visible to the outside world the inner workings of the associations are, the less power they are believed to possess (Crisis Group 2006, s. 8).

Most important decisions in villages are taken in secret, in the Poro bush, then presented as faits accomplis through the chief, who is often a

¹ Denne generelle gjennomgangen av begrepene poro/sande er basert på diskusjoner i samfunnsvitenskapelig faglitteratur, se Bledsoe 1980, s. 64-79; Ellis 1999, særlig s. 223-237; Ferme 2001 og Richards 1998, s. 30-31, 81-83 og 160-161. Fanthorpe 2007 er også en sentral kilde. Betydningen disse "hemmelige samfunnene" fremdeles har i Liberia og Sierra Leone blir tatt opp i Crisis Group 2004a, 2004b og 2006.

² Alternative navn for poro er *purrah/purroh*, mens sande også kalles *zadegi* eller *bundu/bundo/bondo*.

³ Se for eksempel Ferme 2001, s. 74-79.

mouthpiece. Elder women usually exercise veto power in important decisions and are consulted by elder men during the process (Crisis Group 2004a, s. 26).

Organiseringen innenfor poro/sande er strengt hierarkisk, og unge medlemmer har gjennomgående liten innflytelse:

Both the Poro and Sande have grades. Young initiates are lowest in status, but have more prestige than the few people in their tribal group who are not members of the secret society, for many people believe that non-initiates are ignorant of important cultural secrets. [...] In general, the older people are, the more status they have in secret society, even if they do not hold office. The secret society leaders, called zóo-ŋa (plural of zóo – ‘medicine person’) have life-or-death authority over members (Bledsoe 1980, s. 66).

Dermed er det også slik at særlig yngre medlemmer av poro eller sande jevnt over ikke har særlig innblikk i dype hemmeligheter. Det er først og fremst eldre, og særlig de med tittelen zóo⁴ som har høy formell posisjon innenfor poro/sande, som besitter hemmeligheter og religiøs kunnskap som ikke er andre til del:

The Poro Society is led by Zoes, who are said to have supernatural powers. Zoes are not generally recognised in public but since they have considerable power and influence in villages and communities, politicians use them to gain support and legitimacy among rural people (Crisis Group 2004b, s21).

[Y]ouths are still systematically handicapped in the system of the power associations (Crisis Group 2004a, s. 26).

[I]nitiates in the secret society “bush schools” learn little that they did not already know. Furthermore, initiates are even derided for talking about higher-level secrets, which are not rightly theirs to know [...]. Hence, information and secrets may better be viewed as ideological dressing on a rigid gerontocratic hierarchy. It does not matter what the secrets are: it is more important that the young believe that the secrets the elders protect are important, and that they have no right to know things only elders are entitled to know (Bledsoe 1980, s. 69).

2.1 GEOGRAFISK UTBREDELSE

Poro/sande praktiseres i det meste av Sierra Leone og store deler av Liberia:

These organisations do not exist in the Kru or Grebo ethnic communities in the southeastern part of Liberia. They do, however, exist in Guinea’s forest region in the south and most of Sierra Leone. Poro members from different lodges recognise each other (often by reference to the ritual scars applied during initiation) so that Poro members from the three countries will all regard each other as related (Crisis Group 2004b, s. 21, n. 167).

Poro/sande praktiseres dermed av en rekke ulike etniske grupper. Det er en viss variasjon i praksis mellom ulike lokalsamfunn, men som det går fram av sitatet

⁴ Alternative stavemåter er *zo*, *zor* og *zoe*.

ovenfor, anerkjennes organisasjonsformen som felles over et stort område tross interne forskjeller (se også Ellis 1999, s. 249).

3. RITUELL INNVIELSE I PORO/SANDE

Sosialantropologen Caroline Bledsoe har blant annet skrevet følgende om innvielsesprosessen til den etniske gruppa kpelle:

Every Kpelle boy and girl is urged, if not forced, to join the Poro or Sande, though occasionally some children sent to government and mission schools in distant areas will avoid initiation. For periods ranging from several days to several years, initiates remain in secluded "bush schools," away from contact with non-members and people of the opposite sex; the age of initiation varies from about six to sixteen. Boys and girls do not enter their bush schools at the same time. When a group of boys "comes out," the men "turn the land over to the women," who can then prepare to initiate a group of girls. A complete cycle may take as long as seven years: four for the men to occupy the land and conduct their bush school, and three for the women.

On entering the bush schools, male initiates are ritually devoured by the "forest spirit" or "devil" (ɲamù) and female initiates may be devoured by its female counterpart, the zèyele. Both sexes undergo scarification to show that they have been "eaten" by the devil. Uncircumcised boys are circumcised, and girls often undergo clitoridectomies and labiadectomies. Instruction is differentiated according to sex and family status. Boys may be instructed in tribal history, warfare, handicrafts, farming, and medicine; girls in household skills, farming, raising children, medicine, and so on. Initiates swear to keep the secrets of the societies from non-members on pain of death. When the bush school closes, they emerge from the forest and rejoin their families, whom they have not seen during the initiation period. The initiates supposedly have no connection to the uninitiated "sinners" (a Liberian English expression) who entered the bush (Bledsoe 1980, s. 65-66).

Når innvielsen var over, ble den tradisjonelt markert med stor festivitas (Bledsoe 1980, s. 73).

Bledsoe beskriver forhold på 1970-tallet, og i både Liberia og Sierra Leone har det skjedd store samfunnsendringer siden den gangen – ikke minst gjennom de enorme omveltningene langvarige borgerkriger har betydd for begge land. I møter med lokale kilder under Landinfos tjenestereise til Liberia i september 2007, ble vi gjort oppmerksomme på at innvielsesprosessen i dag er betydelig kortere, som regel noen få uker, og at barn/ungdom som regel blir innvidd i skoleferien. Dette stemmer også med funnene til sosialantropologen Mats Utas (2003, s. 28).

3.1 INNVIELSE, SMERTE OG KJØNNSLEMLESTELSE AV JENTER OG OMSKJÆRING AV GUTTER

Det er en kjennsgjerning at å utsettes for fysisk smerte er en del av innvielsesprosessen for begge kjønn:

It is important to keep in mind, then, that for both men (who are scared and put through ordeals, as well as being scarified) and women (who undergo clitoridectomies), initiation is a violent, painful experience, one in which big women as much as big men wield the knife and in which the urgency of protecting secrets and bodily boundaries is inscribed in the initiate's flesh (Ferme 2001, s. 179-180).

Som sitatet viser, foretas kjønnslemlestelse av jenter som ett av ritualene de skal gjennom i *bush school*. Også omskjæring av gutter foretas i forbindelse med innvielse, hos de gruppene hvor omskjæring ikke skjer i yngre alder (Bledsoe 1980, s. 66).

Det forekommer at barn ikke overlever påkjenningene innvielse kan innebære, og da er det tradisjon for å tolke det slik at barnet døde i det det ble hentet til *bush school* (altså før, og ikke under innvielsesfasen):

If a child dies in the bush school, a broken pot or other symbol is placed by the parents' door, but they must not grieve when they see it, for the child is supposed to have died on entering the bush. [...] I suspect that uncooperative parents are less likely than others to get their children back safely. Since children are the most important source of labor, political support, and old-age security for most people, the elders wield formidable power (Bledsoe 1980, s. 71-73).

4. FORHOLDET MELLOM PORO/SANDE OG SAMFUNNET ELLERS

4.1 KAN KRISTNE OG MUSLIMER VÆRE MEDLEMMER AV PORO/SANDE?

Både kristendommen og islam er godt etablert i områder hvor poro og sande praktiseres. Feltarbeidet til sosialantropologen Mariane C. Ferme (som danner grunnlaget for Ferme 2001) er gjort hos en muslimsk mende-befolkning i Sierra Leone, og viser tydelig at mange ser det som uproblematisk å regne seg som muslimer, samtidig som en er innvidd i poro eller sande – selv om dette innebærer deltakelse i før-islamske, delvis religiøse ritualer. Historikeren og Liberia-kjenneren Stephen Ellis viser at det samme er tilfelle blant mange kristne og muslimer i Liberia (1999, s. 225-228).

Samtidig er det ikke uvanlig at særlig kristne, men også muslimer, tar eksplisitt avstand fra poro og sande fordi initierte er nødt til å delta i (hedenske) ritualer som de ser som umulige å forene med å leve korrekt som kristen eller muslim (Ellis 1999, s. 245 og 270-271; møter med liberianske kilder i Monrovia i september 2007).

4.2 FORHOLDET MELLOM ZÓO-LEDERE INNENFOR PORO/SANDE, HØVDINGER OG TRADISJONELLE LEDERE OG LOKALE POLITISKE ELITER SOM STAMMER FRA FRIGITTE SLAVER FRA DEN NYE VERDEN

De lokale politiske elitene i Liberia og Sierra Leone er dominert av etterkommere av frigitte slaver som "returnerte" til Afrika fra Den nye verden på 1800-tallet. I Liberia

kom de fra USA og kalles for americo-liberianere. I Sierra Leone derimot kom de særlig fra Storbritannia og fra britiske besittelser på De karibiske øyene. Noen var også personer tatt som slaver i Afrika og frigitt før de ble skipet over Atlanterhavet. I Sierra Leone kalles denne eliten *krio* eller *congo*. Begge gruppene var i sterk grad kristnet og assimilert til kulturen i henholdsvis USA og de britiske koloniene, de behersket stort sett bare engelsk og var i liten grad preget av afrikansk kultur. Mange av dem tok rett og slett avstand fra alt som smakte av afrikanske tradisjoner, som de så på som primitiv hedenskap.

Sierra Leone var en britisk koloni fram til 1961. Selv om Liberia formelt sett var en uavhengig stat allerede fra 1847, fortsatte den som en amerikansk koloni i praksis fram til militærkuppet til Samuel Doe i 1980 (og også under ham var landet under sterk amerikansk innflytelse). Begge elitene av returnerte, frigitte slaver så på “de innfødte” som ute av stand til å delta i styre og stell, men oppmuntret et system hvor makten på lokalplan ble institusjonalisert med høvding-verv og tradisjonelle domstoler som hadde en formell rolle innenfor myndighetsapparatet utenfor hovedstedene Monrovia og Freetown.

Disse lokale styringsstrukturene var imidlertid åpne og synlige, og omfattet ikke poro og sande, som var – og er – lukkede og prinsipielt usynlige for ikke-innvidde. Men styresmaktene i Freetown og Monrovia forsto at lokale ledere av poro og sande hadde stor makt og religiøs legitimitet på lokalplan, og at mange beslutninger reelt ble tatt innenfor poro og sande, og ikke nødvendigvis i de åpne maktstrukturene. Særlig i Liberia har den ikke-innfødte eliten forsøkt å få innflytelse over poro:

Throughout the twentieth century, politicians have attempted to appropriate the men's Poro society in various ways, from becoming initiated into the first level to appointing a national hierarchy of Poro heads parallel to the system of chiefs. They have manipulated the Poro and turned it into a pervasive part of the system of governance (Crisis Group 2004b, s21).

De åpne og lukkede maktstrukturene på lokalplan kan være delvis overlappende, ved at det finnes mange som kombinerer verv i de åpne maktstrukturene med høye posisjoner innenfor poro og sande. Samtidig kan det være sterke interessekonflikter mellom de som søker makt i åpne strukturer og de som søker makt i de lukkede:

Urban civil society and the power associations have a number of shared concerns and values, although in some areas they may not agree at all. For instance, while both systematically push for devolution and decentralisation of power to the local level (undercutting centralised state authority), urban civil society activists want this process to be transparent, something leaders of the power associations oppose on principle. Every important action in the world of the power associations takes place within exclusive spaces, where some are included and others not. That dynamic is why there is reason to be sceptical about how effectively local elections can change the way politics work at the local level, especially in Sierra Leone (Crisis Group 2004a, s. 26).

4.3 PORO/SANDE OG BYBEFOLKNINGEN

I praksis har Liberia og Sierra Leone bare to reelle bysamfunn, hovedstedene Monrovia og Freetown. De andre byene i landene er såpass små at de i praksis har mer felles med landsbygda enn med hovedstedene, og store deler av den voksne

befolkningen i hovedstedene har også vokst opp på landsbygda. De skiktene av bybefolkningen som av ulike årsaker selv ikke er innvidd i poro/sande har ofte en hang til å eksotisere disse strukturene, samtidig som det ikke er uvanlig å avfeie dem som barbariske, hedenske, bakstreverske og reaksjonære. Men det er også stor fascinasjon for dem blant de ikke-innvidde, og som nevnt ovenfor har medlemmer av den urbane middelklassen og overklassen ofte forsøkt å få innpass for å få innflytelse og makt – særlig gjelder dette menn innenfor den politiske eliten.

Det er også viktig å ha i mente at store deler av befolkningen i Monrovia og Freetown har sterke bånd til landsbygda, hvor mange av dem har vokst opp. En rekke kilder i Monrovia opplyste til Landinfo i september 2007 at det fremdeles er vanlig blant migranter fra landsbygda å sende barna til landsbyen for å gjennomgå innvielse. Å la sine barn innvies i poro og sande på stedet hvor familien har sin opprinnelse er én av flere måter å opprettholde sterke bånd til hjemstedet og slekt og nettverk der. Dermed fortsetter en å være en del av den sosiale strukturen på hjemstedet, og vil lettere kunne vende tilbake dit hvis livet i byen går skeis.⁵ Landinfo ble dessuten fortalt at innvielse også skjer i områder rett utenfor Monrovia, i regi av migranter fra landsbygda bosatt i byen.

4.4 PORO/SANDE UNDER OG ETTER BORGERKRIGENE I LIBERIA OG SIERRA LEONE

Både Liberia og Sierra Leone har vært gjennom omfattende borgerkriger som varte i mange år. Selv om det ikke var konstante krigshandlinger gjennom periodene landene var i borgerkrig, og krigshandlingene ikke omfattet alle deler av landene, så førte de til store lidelser og omveltninger i livene til store deler av befolkningene. Siden innvielse til poro og sande tar en del tid, trenger ganske omfattende forberedelser og må skje uten forstyrrelser, ble det vanskelig å få gjennomført innvielse under borgerkrigene. Samtidig begynte mange uinnvidde unge å ta roller som tradisjonelt har vært forbeholdt innvidde, som å innlede seksuelle samliv, stifte familier og å delta i strid. Flere forskere som har studert forholdene i Liberia og Sierra Leone peker på at krigen på et vis fungerte som et innvielsesrituale til voksenlivet for mange unge (se Utas 2003 om Liberia og Richards 1998 om Sierra Leone).

Noen i begge land, særlig blant godt voksne, forklarer delvis borgerkrigene med at nedarvede tradisjoner ikke ble fulgt i tilstrekkelig grad, og at dette skapte en uhåndterlig generasjon ute av kontroll, som manglet rammer og skapte kaos og ødeleggelse. For å bøte på dette, mener disse en bør gjenopprette tradisjonene med innvielse, slik at denne generasjonen og følgende generasjoner får riktig opplæring i samfunnets normer, og – ikke minst – anerkjenner den eldre generasjonens nærmest naturgitte lederskap (for Liberia, se Ellis 1999, s. 269-270). I Sierra Leone finnes det eksempler på at politikere har støttet innvielsesritualer økonomisk i forbindelse med valgkamp, antakelig i håp om å kapre velgere blant de innvidde, noe som innebærer en klar symbolsk støtte til poro og sande (IRIN News 2005).

⁵ Men selv om mange velger å opprettholde sterke bånd til hjemstedet på denne måten, finnes det også de som ikke bare lar være å selv sende sine barn til landsbygda for å innvies i poro eller sande, men som faktisk ikke lar barna reise dit under noen omstendighet av frykt for at andre slektninger vil ta affære og sende barna til innvielse mot foreldrenes vilje. En kvinnelig advokat Landinfo hadde møte med i Monrovia i 2007 fortalte at hun aldri hadde vært i landsbyen faren kommer fra, fordi faren fryktet at døtrene ville kunne bli tatt til innvielse mot hans vilje.

4.5 KAN EN TRE UT AV PORO/SANDE?

Det finnes sannsynligvis mange mennesker i Liberia og Sierra Leone som er innviet i poro eller sande, men som har sluttet å delta i ritualer, møter og lignende som arrangeres i en poro/sande-sammenheng. Dette kan skje på mange måter, og det kan ligge ulike årsaker bak. Det at folk flytter på seg, særlig fra landsbygda til Monrovia eller Freetown, er antakelig én vanlig grunn. Siden en ikke lenger bor på stedet hvor en er innvidd, er en heller ikke til stede når ritualer og møter finner sted. Mange vil imidlertid antakelig ikke gjøre noe nummer ut av det, og ofte heller ikke ha noe prinsipielt mot å fortsette å regnes som innvidd på hjemstedet.

Det finnes nok også personer som slutter å delta i ritualer og møter i regi av poro eller sande av religiøse årsaker, uten at de nødvendigvis tar aktivt og offentlig avstand fra poro eller sande som samfunnsinstitusjoner.

I en rapport om forhold rundt poro/sande i Sierra Leone, skrevet av sosialantropologen Richard Fanthorpe på initiativ av FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR), heter det at “people who speak out against the societies risk violent confrontation and forced initiation” (2007, s. 16), men dette refererer til personer som ikke tidligere har vært innvidd i poro eller sande. Landinfo har ikke funnet konkret informasjon om hvilke konsekvenser det kan ha å kritisere poro/sande for innvidde som senere tar avstand fra det, men regner det som sannsynlig at også disse kan møte problemer med dem de kritiserer, særlig hvis de ikke selv har mektige støttespillere som gjør at de kan fremme slik kritikk åpent med større trygghet.

4.6 PRAKTISERES MENNESKEOFRING ELLER RITUALDRAP I FORBINDELSE MED SEREMONIER INNENFOR PORO/SANDE?

Forestillinger om menneskeofring og ritualdrap begått under seremonier i regi av “hemmelige samfunn” er relativt utbredt i Liberia og Sierra Leone (i likhet med ellers i Vest-Afrika). I begge land rapporteres det jevnlig om funn av lik hvor det mangler kroppsdel, som forstås som ofre for ritualdrap (se for eksempel BBC 2005, US State Department 2010 og Kai 2009). Det er heller ikke uvanlig å forklare dødsfall med svart magi, ved at noen i omgivelsene forutsettes å ha “solgt” avdøde til åndene, som har “spist” den døde. Motivet til den eller de som sto bak kan være fiendskap mot avdøde, men det kan også være generell grådighet og maktsyke – en får ikke åndenes hjelp uten å måtte ofre noen.

Rapportene om likfunn viser at det høyst sannsynlig forekommer at personer tas av dage ut fra motiver om å bruke likdeler i magiske ritualer eller i amuletter, men det er helt umulig å si hvor utbredt dette er, slik US State Department opplyser i sin siste rapport om menneskerettslige forhold i Liberia:

There were reports of ritualistic killings, in which body parts used in indigenous rituals were removed from the victim. The number of such killings was difficult to ascertain since police sometimes described such deaths as homicides, accidents, or suicides, even when body parts were removed. In January women in Bong County complained to President Sirleaf that ritualistic killings were on the rise, and on July 13, a high school girl was found dead in Maryland County with body parts missing. The government treated such killings as homicides and investigated them accordingly, although there were no prosecutions during the year. Protests against such

killings occurred and sometimes resulted in riots, injuries, and deaths (US State Department 2010, del 1a).

Det er også svært vanskelig å si hvem som står bak slike drap. Faglitteraturen om poro/sande inneholder ikke opplysninger som tilsier at drap eller menneskeofring er noen etablert del av vanlige ritualer innenfor disse institusjonene. Ferme påpeker dessuten at “Consuming persons in acts of ritual murder is an illegitimate shortcut to excessive power and wealth, through the agency of bad medicine” (2001, s. 185, Landinfos utheving). Merk at *bad medicine* her må forstås som svart magi. Poro/sande er institusjoner som er ment å skape orden i samfunnet, de er ikke kanaler hvor enkeltpersoner kan få tilfredsstilt egen grådighet på makt og rikdom.

Liberia-eksperten Stephen Ellis (1999, s. 231-233) siterer kilder fra tidlig på 1900-tallet på at menneskeofring kan ha skjedd i begrenset omfang innenfor poro i tidligere tider, for å nå det høyeste nivå som zóo. Han peker imidlertid også på at menneskeofring og kannibalisme i mye sterkere grad kobles til *secret leopard societies* (s. 233-237 og 249-259), som beskrives nærmere nedenfor (se del 5.2).

Uansett er det viktig å ha i mente at selv om menneskeofring og ritualdrap, og til og med kannibalisme, antakelig forekommer i Liberia og Sierra Leone, så er det god grunn til ikke å ukritisk godta alle påstander om det. Som Ferme understreker, “accusations of ritual murder or ‘cannibalism’ have always been a useful component in political strategies aimed at discrediting adversaries or unpopular leaders, both historically and in contemporary Sierra Leone” (2001, s. 183) – et utsagn som også er dekkende for Liberia (og store deler av Vest-Afrika ellers).

Landinfo mener ellers det er lite sannsynlig at personer som kunne være utsatt for ritualdrap av ulike typer vil få nyss om det i forkant, siden det vil gi dem mulighet til å komme seg i sikkerhet. Det vil dessuten kunne eksponere dem som har planer om å utføre ritualdrap, og kunne utsette dem for fare, herunder rettsforfølgelse i regi av myndighetene, og ikke minst hevnaksjoner eller lynsjing fra omgivelsene. Det er derfor i deres interesse å utføre ritualdrap i den dypeste hemmelighet, uten at verken ofre eller andre får forutaning om hva som foregår. Dette gjelder uavhengig av om de som planlegger udåden står det utpekte offeret nær.

5. ANDRE TYPER “HEMMEelige SAMFUNN” I LIBERIA OG SIERRA LEONE

5.1 FRIMURERE

Det finnes ikke bare lokale former for “hemmelige samfunn” i Liberia og Sierra Leone. Særlig i Liberia er den importerte institusjonen Frimurerlosjen viktig for eliten:

Many political and business elites in Monrovia also participate in freemasonry movements, which present a similar system [to poro] of secrecy, exclusivity and power (Crisis Group 2004b, s21).

Dette gjelder både americo-liberianere, som grunnla Frimurerlosjen i Liberia på 1800-tallet (Ellis 1999, s. 45), men også “innfødte” liberianere som søkte innpass i eliten (Ellis 1999, s. 48). Frimurerlosjen var sterkt koblet til True Whig Party, som styrte Liberia fram til militærkuppet i 1980. Altså har viktige beslutninger blitt tatt i lukkede, “hemmelige” fora både blant “innfødte” liberianere og americo-liberianere, og begge grupper har gått inn i hverandres hemmelige samfunn med et ønske om å være til stede der makten er og utøves.

5.2 “SECRET LEOPARD SOCIETIES”

Poro/sande er institusjoner som omfatter bortimot alle voksne i et lokalsamfunn. Det finnes imidlertid også hemmelige samfunn som i utgangspunktet bare er åpne for en liten, smal krets av spesielt innvidde. Disse gruppene er faktisk opptatt av å holde sin eksistens og virksomhet skjult for omverdenen, og kan derfor med rette kalles hemmelige samfunn (som nevnt lengre opp, så er det hemmelige ved poro/sande ikke knyttet til deres eksistens, men til kunnskapen lederne deres besitter).

Disse lukkede hemmelige samfunnene kalles ofte *secret leopard societies*, eller *secret crocodile societies*. Dette skyldes blant annet at leoparder og krokodiller er blant de få rovdyr som både dreper og eter mennesker, noe det heter seg at medlemmene av slike samfunn også gjør. Folk forestiller seg også at de innvidde tar leopard- eller krokodilleham nattestid når de dreper, og/eller at de besettes av ånden til en leopard eller krokodille.

Liberia-kjenneren Stephen Ellis har gått gjennom litteratur som omtaler de hemmelige leopard-samfunnene, noe fra 1800-tallet, men særlig fra første del av 1900-tallet. Basert på en beskrivelse fra 1915 og andre kilder, beskriver Ellis disse hemmelige samfunnene slik:

The societies [a British colonial commission of enquiry] investigated were formed of ‘men of mature age, past their prime’ who met in secret conclave and regularly killed human victims in a form of sacrifice. They then ate the flesh of their victims, with a view to ‘increasing their virile powers’. This act of eating bound them together and was in keeping with their identity as leopards. In any event, ‘the prime object of the Human Leopard Society was to secure human fat wherewith to anoint the Borfima,’ the name of a cult object kept by each such society. Another colonial account from Sierra Leone, from 1901, similarly reported that members of a leopard society had to kill a relative to obtain human fat to ‘feed’ their cult object. A modern Sierra Leonean historian agrees that the reports of human sacrifice from this period, accompanied by the consumption by initiates of human flesh, arose from the activities of leopard societies seeking medicine for their fetish. To judge from these descriptions and others of similar societies in Liberia, it seems that at the centre of a particular leopard society was a ritual object which required to be ‘fed’ with blood or fat from a sacrifice. This gave power to the cult object and, hence, to the society’s members (Ellis 1999, s. 234).

Det er svært vanskelig å si om slike hemmelige samfunn eksisterer i dag. Ellis mener å påvise en utvikling gjennom 1900-tallet i Liberia hvor ritualdrap av mennesker fortsatte, men at forholdene det har skjedd under har endret seg drastisk fra situasjonen beskrevet i sitatet ovenfor:

The practice of human sacrifice was taken out of the hands of officials of traditional secret societies and used by heartmen, independent commercial entrepreneurs who obtained human organs and sold them for monetary gain to those who believed that they could acquire wealth and power by their ritual use and even consumption. In fact, it was privatised.

Human sacrifice, including the eating of sacrificial flesh, appears to have occurred in national politics with increasing frequency from the mid-twentieth century. Related practices certainly took place during the war of 1989-97. [...] And since hunger for power was commonly presented as being capable of fulfilment by the consumption of the vital organs of others, combatants in the war have on occasion had recourse to this practice in a literal, not a metaphorical, form (Ellis 1999, s. 265-266).

Uansett om det faktisk finnes hemmelige leopard-samfunn eller lignende okkulte grupper i dagens Liberia eller Sierra Leone, så er forestillinger om at rike og mektige personer søker å gjøre seg enda mektigere og rikere gjennom ritualer som omfatter ritualdrap på mennesker, bruk av kroppsdelar fra mennesker og/eller kannibalisme fortsatt utbredt i befolkningen i begge land (i likhet med i regionen ellers, se Landinfo 2009 om tilsvarende forestillinger i Nigeria). Som nevnt ovenfor (del 4.6), rapporteres det jevnlig om drap som forklares med at ofrene ble tatt av dage enten i forbindelse med hemmelige okkulte ritualer, eller for at likdeler fra ofrene skulle brukes rituelt. Dermed er det overveiende sannsynlig at det vil fortsette å være vanlig å forklare forsvinninger, drap og andre typer dødsfall med at folk er blitt tatt av dage i forbindelse med okkulte gruppers virksomhet. Allment kjente tradisjonelle forestillinger om hemmelige samfunns okkulte virksomhet danner fremdeles bakteppet for mange slike forklaringer, uavhengig av om slike hemmelige samfunn eksisterer i dag eller ikke.

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- BBC (2005, 29. juni). Liberia ritual killings warning. *BBC*. Tilgjengelig fra <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4633827.stm> [lastet ned 30. mars 2010]
- Bledsoe, Caroline H. (1980). *Women and marriage in Kpelle society*. Stanford, Ca.: Stanford University Press.
- Crisis Group (2004a, 8. desember). *Liberia and Sierra Leone: Rebuilding failed states*. Dakar/Brussel: Crisis Group. Tilgjengelig fra <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3157&l=1> [lastet ned 30. mars 2010]
- Crisis Group (2004b, 30. januar). *Rebuilding Liberia: Prospects and perils*. Dakar/Brussel: Crisis Group. Tilgjengelig fra <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=2496&l=1> [lastet ned 30. mars 2010]
- Crisis Group (2006, 6. april). *Liberia: Resurrecting the justice system*. Dakar/Brussel: Crisis Group. Tilgjengelig fra <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4061&l=1> [lastet ned 30. mars 2010]
- Ellis, Stephen (1999). *The mask of anarchy – The destruction of Liberia and the religious dimension of an African civil war*. New York: New York University Press.
- Fanthorpe, Richard (2007, august). *Sierra Leone: The influence of the secret societies, with special reference to female genital mutilation*. London: Writenet/UNHCR. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/46cee3152.pdf> [lastet ned 30. mars 2010]
- Ferme, Mariane C. (2001). *The underneath of things – Violence, history, and the everyday in Sierra Leone*. Berkeley, Ca.: University of California Press.
- IRIN News (2005, 17. mars). Sierra Leone: Female circumcision is a vote winner. *IRIN News*. Tilgjengelig fra <http://irinnews.org/Report.aspx?ReportId=53443> [lastet ned 30. mars 2010]
- Kai, Chris J. (2009, 10. februar). Police investigating ritual killings. *The Sierra Leone News*. Tilgjengelig fra <http://www.thesierraleoneneews.com/provincial/89-police-investigating-ritual-killings> [lastet ned 30. mars 2010]
- Landinfo (2009, 27. april). *Nigeria: Menneskeofring og ritualdrap*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/881/1/881_1.pdf [lastet ned 30. mars 2010]
- Richards, Paul (1998). *Fighting for the rain forest – War, youth & resources in Sierra Leone*. Oxford: James Currey.
- US State Department (2010, 11. mars). *2009 Human rights report: Liberia*. Washington D.C.: US State Department. Tilgjengelig fra

<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/af/135961.htm> [lastet ned 30. mars 2010]

- Utas, Mats (2003, 15. mai). *Sweet battlefields: Youth and the Liberian civil war*. Uppsala: Universitetet i Uppsala. Tilgjengelig fra <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-3483> [lastet ned 30. mars 2010]

Muntlige kilder

- AFELL (Association of Female Lawyers of Liberia). Møte med Cllr. Deweh Gray i Monrovia, september 2007.
- Flyktningshjelpen. Møter med utsendte og lokale ansatte i Monrovia, Tubmanburg og Ganta, september 2007.
- JPC (Catholic Justice and Peace Commission). Møte med Cllr. Augustine Toe i Monrovia, september 2007.